

Vaiko teisių gynėjai dažnai susiduria su atvejais, kai girtaujantys tėvai nebegalvoja apie savo vaikus, smurtauja prieš juos fiziškai ir emociškai, vaikai gyvena skurde ir emociniame bei fiziniame apleistume. Šiandien tėvų piktnaudžiavimas alkoholiu yra dažniausia vaiko teisių pažeidimų ir laikinosios globos nustatymų priežastis Lietuvoje. Ydingas tėvų gyvenimo būdas vaikams kenkia ne tik čia ir dabar, bet neigiamai paveikia ir jų ateitį.

„Priklausomybės – skaudi mūsų visuomenės, mūsų šeimų problema. Jei abu tėvai ar vienas iš jų piktnaudžiauja svaigalais, padaroma didelė žala vaikams. Ne tik pažeidžiama jų teisė augti saugioje aplinkoje, bet ir sužalojama ateitis. Vaizdžiai tarant – pakerpami skrydžiui reikalingi sparnai. Labai kviečiu visus – pedagogus, gydytojus, socialinius darbuotojus, kaimynus – nebūti abejingus kenčiančiam vaikui. Pastebėkite, išklausykite, nukreipkite, kad būtų suteikta pagalba tiek vaikui, tiek visai šeimai. Taip pat labai svarbu, kad savivaldybėse būtų plečiamas paslaugų spektras šeimoms, susiduriančioms su alkoholio ir kitų psichoaktyvių medžiagų vartojimo problema, tokių šeimų vaikams skirtas ypatingas dėmesys ir tikslinga pagalba“, – sako Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos direktorė Ilma Skuodienė.

Kiekviename Tarnybos skyriuje visoje Lietuvoje veikia mobiliosios komandos, kuriose dirba priklausomybės ligų specialistai. Darbo šiems specialistams – daug, nes didelė dalis vaiko teisių pažeidimų vyksta šeimose, kuriose piktnaudžiaujama alkoholiu.

„Vaiko teisių gynėjų tikslas – kad vaikai augtų savo biologinėje šeimoje ir joje jiems būtų užtikrinama saugi aplinka. Aplinka vaikui nebus saugi, kol tėvai dėsningai piktnaudžiauja alkoholiu. Todėl tokioms šeimoms stengiamasi suteikti visokeriopą pagalbą, keičiant gyvenimo būdą. Mes siekiame paskatinti, motyvuoti žmogų gydytis, keisti įpročius, pamatyti blaivybės naudą, nes neužtenka tik praeiti gydymą kažkuriuo metodu, būtina keisti ir netinkamus draugus, laisvalaikio praleidimo būdus, išmokyti kaip be cheminių medžiagų susitvarkyti su stresu, atsipalaiduoti“, – teigia I. Skuodienė.

Vaikų sunkumai, patiriami augant alkoholiu piktnaudžiaujančiose šeimose

Kad vaikai, gyvendami alkoholiu piktnaudžiaujančiose šeimose, susiduria su įvairiausiais sunkumais bei iššūkiais patvirtina ne tik priklausomybės ligų specialistų praktinė patirtis, bet ir atlikti moksliniai tyrimai. Vytauto Didžiojo universiteto profesorės Ilonos Tamutienės ir Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos priklausomybės ligų specialistės, mokslų daktarės B. Peištarės atlikto tyrimo „Su alkoholio vartojimu siejamos žalos

atskleidimas: vaikų patirtys“ duomenimis, beveik pusė apklaustų vaikų, gyvenančių ar gyvenusių alkoholiu piktnaudžiaujančiose šeimose, įvardijo, kad jie ar jų artimieji patyrė fizinį smurtą.

„Kai mama būdavo išgėrus, ji visada smurtaudavo prieš mane, nors kai būdavo blaivi, tai tik žodžiais bandydavo mane „pažeisti“, nemušdavo tada“, – tyrėjoms pasakojo 16-metė Ainė.

„Kai girti tėvai barasi, mušasi, aš verkiu, labai bijau, kad manęs, mano sesės nenuskriaustų, kad tėtis neužmuštų mamos“, – pasakojosi 13-metis Lukas.

Visgi skaudesni vaikų potyriai sieti ne su fiziniu skausmu, o su patirtu psichologiniu smurtu, apleistumu: „Man buvo skaudžiau, kad niekam nerūpiu iš tikrųjų...“ [Giedrė, 15 m.]; „Labiausiai buvo gėda. Pavyzdžiui, vieną sykį patėvis labai primušė mamą, tai ji žiemą basa bėgo į miestelį. Po to visas miestelis kalbėjo, kad tai mano mama. Buvo gėda ir labai skaudu“. [Rita, 17 m]

Beveik visi tyrime dalyvavę vaikai įvardijo patyrę apleistumą, tai yra jausmą, kad iš tikrųjų niekam nerūpi. Emocinį apleistumą paryškindavo abejingas tėvų elgesys: išvijimas iš namų, nesidomėjimas vaiku, nebendravimas su juo.

Sudėtingo gyvenimo pasekmės vaikų emocijoms ir elgsenai

Priklausomybės ligų specialistė B. Peištarė pasakoja, kad jaunesnio amžiaus vaikai daug sunkiau kalba apie patirtus išgyvenimus, jie linkę slėpti šeimos problemas. Sulaukę paauglystės, alkoholiu piktnaudžiaujančiose šeimose augantys vaikai kritiškiau vertina tėvų gyvenimo būdą ir elgesį. Jie lygina savo šeimas su kitomis ir jaučia nusivylimą, stiprėja jų nevisavertiškumo jausmas, nusivylimas aplinkiniais ir savimi. Dėl to kai kurie tyrime dalyvavę paaugliai pripažino, jog jie jaučiasi „pastumdėliais“, negražiais, moraliai apleistais. Neretai nuo išgyvenimų dėl tėvų netinkamo elgesio pereinama prie išgyvenimų dėl „netinkamo“ savęs.

Tyrimas parodė, kad tokiose šeimose ryškūs vaidmenų apsikeitimai, kada vaikai perima suaugusiųjų roles: tvarko namus, rūpinasi šeimos finansais, prižiūri jaunesnius brolius, seseris, palaiko tvarką namuose. Girtaujančiose šeimose tvyranti nuolatinė įtampa dėl to, ar tėtis, mama grįš girti, o gal blaivūs, yra kiekvieną dieną vaikus kankinančios mintys ir jausmai. Viena mergaitė tokį gyvenimą pavadino „kova, siekiant išlikti dar vieną dieną“.

Augti alkoholikų šeimoje – žala visam gyvenimui

1. Peištarės teigimu, tėvų alkoholikų šeimoje augantis vaikas susiduria su emocinėmis,

pažintinėmis, elgesio ir kitomis problemomis, nes girtaujantys tėvai dažniausiai negeba patenkinti vaiko poreikių.

„Jei tėvai ar vienas iš tėvų girtauja, nebūna patenkinti ne tik fiziniai vaiko poreikiai, tokie kaip maistas, drabužiai, sveikas miegas, darbo ir poilsio režimas, savo erdvės namuose turėjimas. Būna nepatenkinami ir svarbiausi vaiko emociniai poreikiai – saugus prisirišimas, poreikis patirti globą, besąlyginę priėmimą ir meilę, saugumo ir stabilumo jausmą, laisvė išreikšti savo jausmus ir norus, nebūti atstumtam ar nubaustam dėl to, poreikis žaisti, būti spontaniškam ir kūrybiškam, galimybė būti laimingu, džiaugsmingu vaiku“, – pabrėžia B. Peištarė.

Pasak specialistės, geriančių tėvų šeimoje augantis vaikas patiria daugiau įtampos nei laimės. Jis nuo mažens bando prisitaikyti prie esamų nepalankių sąlygų ir tai veikia jo psichiką, žaloja sveikatą.

„Vaikas nuo pat mažens sparčiai mokosi iš savo aplinkos. Naujausi moksliniai tyrimai įrodo, kad sveikam vystymuisi nepalankiose sąlygose augantis vaikas patiria toksinį stresą. Toksinis stresas susijęs su pasikartojančiais neigiamais išgyvenimais, stresinėmis situacijomis (pvz. rietenomis, muštynėmis, įtempta namų atmosfera ir pan.), dėl kurių vaiko smegenyse vyksta struktūros ir funkcijos pokyčiai, sutrinka hormoninės sistemos vystymasis.

Žala vaiko psichikai, kylanti dėl tėvų piktnaudžiavimo alkoholiu, sunkiai pastebima. Ji neretai išryškėja vaikų emocijų ir elgesio sutrikimų, netinkamo vaiko, o vėliau ir suaugusiojo elgesio, pavidalais. Pagalbos suteikimą alkoholiu piktnaudžiaujančiose šeimose augantiems vaikams apsunkina tai, kad dažnai problemos yra slepiamos. Dėl to šiai žalai apibūdinti naudojamas terminas „paslėpta žala“, – sako B. Peištarė.

Pasak specialistės, apsvaigę tėvai neretai elgiasi destruktiviai, sumažėja impulsų kontrolė atsakinga už tinkamų sprendimų priėmimą. Dėl to tokiose situacijose vaikas gali būti nubaustas ne tiek dėl tikrų prasižengimų, kiek dėl to, kad tėtis ar mama greičiau praranda savitvardą.

„Mokslininkų įrodyta, jog vaikystėje patyrę daugiau nei šešias žalojančias patirtis, tokie žmonės suaugę gyvena trumpiau, tris kartus dažniau serga plaučių ligomis, 14 kartų dažniau nusižudo, 4,5 karto dažniau susiduria su depresija, 11 kartų dažniau pradeda naudoti intraveninius narkotikus, 4 kartus dažniau pradeda ankstyvą lytinį gyvenimą ir 2 kartus dažniau serga kepenų ligomis“, – sako B. Peištarė.

Alkoholiu piktnaudžiaujančiose šeimose augantiems vaikams būtina pagalba ir specializuotos paslaugos

Pasak vaiko teisių gynėjos, Lietuva galėtų remtis užsienio šalių patirtimi – vaikai, augantys alkoholiu piktnaudžiaujančiose šeimose, turi būti suvokiami kaip specifinė grupė, verta sukurti alkoholio žalos vaikams mažinimo strategiją, šią žalą apibrėžti įstatymiškai.

„Itin svarbu sukurti ankstyvosios intervencijos į šeimą modelį, kuris padėtų sumažinti šeimos problemų gilėjimo ir galimo kraštutinio scenarijaus – vaikų atskyrimo nuo šeimos tikimybę. Savivaldybėse reikia kurti ir plėsti specializuotas paslaugas vaikams, augantiems alkoholiu piktnaudžiaujančiose šeimose, – pabrėžia B. Peištarė.

Tarnybos direktorė I. Skuodienė akcentuoja, kad labai svarbu stiprinti visų specialistų, tiesiogiai dirbančių su šeimomis, žinias ir gebėjimus identifikuoti galimą tėvų priklausomybę nuo alkoholio, šios ligos simptomus ir jų įtaką šeimos bei vaikų gyvenimui. „Su vaikais ir šeimomis dirbantiems specialistams būtina sudaryti galimybę nuolat kelti kvalifikaciją, susipažinti su šios srities naujovėmis“, – sako I. Skuodienė.

